

Revistes i publicacions periòdiques dedicades a l'ensenyament de la geografia. Els fons de la Universitat Autònoma de Barcelona

Maria Villanueva Margalef

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juliol 1997

Data d'acceptació: juliol 1997

Resum

Aquest article és una presentació de les revistes de contingut adreçat a l'ensenyament de la geografia, així com d'algunes que no ho són en un sentit estricte però que solen dedicar-hi una especial atenció, totes formen part del fons hemerogràfic de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona. Constitueixen una mostra àmplia del pensament i de la pràctica en l'ensenyament de la geografia en àmbits francòfons i anglosaxons i gairebé totes es reben en règim d'intercanvi amb *Documents d'Anàlisi Geogràfica*.

Paraules clau: revistes, publicacions periòdiques, ensenyament de la geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Resumen. *Revistas y publicaciones periódicas dedicadas a la enseñanza de la geografía. Los fondos de la Universitat Autònoma de Barcelona*

Este artículo es una presentación de revistas de contenido dirigido a la enseñanza de la geografía, así como de algunas que, aún no siéndolo en sentido estricto, suelen dedicar a este tema una atención periódica. Todas ellas, mayoritariamente incorporadas en régimen de intercambio con *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, pueden consultarse en la Biblioteca de Humanidades de la Universitat Autònoma de Barcelona y constituyen una amplia muestra del pensamiento y la práctica de la geografía en ámbitos francófonos y anglosajones.

Palabras clave: revistes, publicaciones periódicas, enseñanza de la geografía, Universitat Autònoma de Barcelona.

Résumé. *Revue et publications périodiques consacrées à l'enseignement de la géographie. Les fonds de la Universitat Autònoma de Barcelona*

Cet article est une présentation des revues de contenu adressé à l'enseignement de la géographie, et d'autres qui, ne l'étant pas dans un sens strict, y dédient habituellement une attention spéciale. Celles-ci font partie du fonds de revues et journaux de la Bibliothèque d'Humanités de la Universitat Autònoma de Barcelona, où la plupart d'elles sont intégrées en régime d'échange avec *Documents d'Anàlisi Geogràfica* et constituent une vaste représentation de la pensée et de la pratique dans l'enseignement de la géographie dans les milieux francophone et anglo-saxon.

Mots clé: revues, publications périodiques, enseignement de la géographie, Universitat Autònoma de Barcelona.

Abstract. *Magazines and periodical publications on geography teaching. Sources available at the Universitat Autònoma de Barcelona*

This article provides information on the periodical publications related to the teaching of geography, together with others not strictly related but which regularly dedicate particular attention to the discipline, all of which are available in the periodicals section of the Humanities Library in the Universitat Autònoma de Barcelona. They constitute a wide sample of thought and practice in geography teaching in English—and French—speaking circles. The vast majority of these publications are received through exchange agreements with *Documents d'Anàlisi Geogràfica*.

Key words: magazines, periodical publications, geography teaching, Universitat Autònoma de Barcelona.

Sumari

1. Introducció

Les tradicions acadèmiques pel que fa a l'ensenyament de la geografia en els cicles escolars són diverses i responen, sovint, més a interessos polítics i ideològics—com la necessitat de transmetre uns determinats valors en la formació dels ciutadans— que a unes veritables decisions sobre quines són les àrees del saber sobre les quals cal bastir els aprenentatges bàsics. És per això que, en molts casos, la geografia no ha estat més que un apèndix de la història, en altres ha constituït una àrea d'ensenyament pròpia i en altres, encara, ha desaparegut com a matèria per integrar un àrea imprecisa i problemàtica anomenada *ciències socials*. Malgrat això, es pot dir també que a molts països, europeus i no europeus, els professors de geografia i les seves associacions han tingut un rol important els darrers vint anys tot prenent part activa en els canvis que s'han produït com a conseqüència de les noves orientacions i propostes en la geografia universitària.

Els posicionaments mantinguts en els debats de les reformes educatives dels darrers deu anys han quedat ben reflectits en les publicacions especialitzades; moltes de les quals, òrgans de comunicació de les pròpies associacions, han constituït una eina molt útil per a la introducció de nous punts de vista i mètodes més actius, en especial en aquells països on la geografia té un estatus més consolidat. La consideració diferent que té l'ensenyament de la geografia en els currículums escolars pot comprendre's fàcilment si s'analitza l'oferta de publicacions destinades als mestres i professors, sobretot les orientades a la pràctica a l'aula, instruments fonamentals a l'hora de garantir la qualitat docent.

Moltes d'aquestes publicacions contribueixen de manera eficaç a fer presents els temes del nostre món i que difícilment poden ser explicats sense l'anàlisi geogràfica, en el sentit més ampli.

En aquest article es fa una breu presentació d'algunes revistes destinades a l'ensenyament de la geografia, així com d'algunes que no ho són en un sentit estricte però que solen dedicar-hi una especial atenció, i no es farà referència a les publicacions editades al nostre país, atès que són prou ben conegudes de tots els professionals. Les revistes seleccionades tenen un àmbit de procedència condicionat per l'accés a la llengua de publicació; tot i això, creiem que són una mostra àmplia del pensament i de la pràctica en l'ensenyament de la geografia. Totes formen part del fons hemerogràfic de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona i una bona part es reben en règim d'intercanvi amb *Documents d'Anàlisi Geogràfica*.

2. Publicacions de l'àmbit anglosaxó

S'inclouen dins d'aquest apartat les publicacions de la Gran Bretanya, dels Estats Units i també d'Austràlia. El desenvolupament de la història de l'ensenyament de la geografia ha estat molt similar a la Gran Bretanya i a Austràlia; només cal fer una ullada als consells de redacció de les respectives revistes per veure com hi ha sempre una estreta interrelació. El cas dels Estats Units és força diferent i l'ensenyament de la geografia hi ha seguit un viarany molt més atzarós.

Regne Unit

La geografia és una matèria d'estudi a les escoles d'Anglaterra i Gal·les¹ des de 1870. El període de renovació escolar dels anys setanta representà una gran mudança, sobretot pel que fa als continguts i els mètodes que, en termes generals, s'identificaren més clarament amb els objectius educatius d'atenció a les actituds i als valors i la preocupació per la contribució de la geografia al currículum, considerat d'una manera global (D.E.S. 1990).

Això permeté a les escoles una gran llibertat en els seus projectes curriculars, però els mestres necessitaren un suport efectiu per innovar la seva pràctica a l'aula, cosa que generà l'aparició de mitjans per donar a conèixer noves experiències². Si els anys setanta havien estat de gran efervescència innovadora, la dècada següent representà l'utilitarisme i el realisme més dur; la geografia hagué de fer èmfasi en els seus aspectes més tradicionals per tal d'assegurar el seu rol en el currículum unificat³, en una discussió llarga i dura on es mostraren des de les posicions més conservadores fins a les més radicals. L'establiment d'aquest sistema unificat ha generat una de les controvèrsies més apassionants dels darrers anys, així com l'aparició d'una allau de materials de suport per als

1. Escòcia té el seu propi sistema educatiu.

2. Si bé el primer de tots fou *Classroom Geographer*, un butlletí editat sota l'empara de la universitat de Sussex, els seus grans problemes de difusió li permeteren només tenir una repercussió limitada.

3. El National Curriculum fou aprovat per l'Education Reform Act de 1988.

professors, els quals no sempre responen en el seu contingut a la vistositat del seu contenidor.

Com a resultat de la vitalitat i presència de la geografia, al Regne Unit es publiquen un nombre important de revistes. La Geographical Association, amb seu a Sheffield, és l'agrupació professional més rellevant; fou fundada a final del segle passat (1893) i s'ocupa de l'ensenyament de la geografia a tots els nivells educatius. Publica la revista *Geography*, de caire teòric, amb articles de recerca no sempre adreçada a la docència, i des de 1975 s'ocupa del treball a l'aula mitjançant *Teaching Geography*, una revista destinada als professors de secundària i *Primary Geographer*, apareguda el 1990, adreçada als mestres d'escola primària. A les pàgines de *Teaching Geography* pot resseguir-s'hi tota la història recent de l'ensenyament de la geografia al Regne Unit; el seu primer director fou Patrick Bailey i és un instrument excel·lent per als programes escolars, en especial per a la secundària. El seu contingut s'obre amb un editorial sobre una qüestió d'actualitat i va seguit d'un article de recerca d'interès per als ensenyants; les seccions fixes comprenen exemples de resolució d'exercicis, ressenyes de llibres i notícies.

A més de les publicacions de la Geographical Association, cal esmentar-ne d'una forma rellevant una altra, *Geography Review*, publicada a la School of Geography de la Universitat d'Oxford des de l'any 1987 i amb una freqüència bimensual.

El seu primer editor fou D. Harvey i avui és dirigida per T. Bart, B. Macmillan i G. Corney, i compta amb un consell de redacció en el qual apareixen alguns dels noms més clàssics en l'ensenyament de la geografia (Rawling, Slater, Walford) al costat dels de més tradició acadèmica (Haggett, Gregory, Dicken, Harvey, Johnson). S'hi troba també ben representada Austràlia, amb J. Fien, un membre molt actiu d'aquella comunitat. És una revista dirigida al treball a l'aula i, sota una aparença molt estrictament acadèmica (presència important d'exercicis sobre medi físic, atenció als treballs de camp, cartografia i noves tecnologies), té seccions fixes dedicades al Tercer Món, al medi ambient o als temes d'actualitat que tenen a veure amb la geografia, cosa que la converteix en un instrument dinàmic on no s'esquiva la polèmica. Una de les seves seccions més interessants aporta, en cada número, un exercici escrit per un estudiant de secundària i els comentaris fets pel seu professor.

Cal fer menció de dues publicacions periòdiques adreçades, així mateix, a la pràctica docent que no presenten el format de revista. La primera, *Geofile*, apareix dues vegades l'any i consisteix en un plec de fitxes classificables sobre una gran diversitat de temes geogràfics, que aporten el contingut bàsic per al professor, amb mapes, esquemes, estadístiques, la bibliografia bàsica i una proposta d'activitats a l'aula sobre el tema desenvolupat.

Un caire semblant, per bé que amb un format menys informal, té una publicació iniciada l'any 1994, que porta com a títol *Global Issues* i apareix deu vegades l'any. Es tracta de breus monografies temàtiques no estrictament de l'àmbit geogràfic però sempre relacionades, dirigides fonamentalment a la secundària

superior i d'utilitat en nivells universitaris de primer cicle, on el que predomina són temes de candent actualitat (medi ambient, migracions, refugiats, l'antiga URSS, la fam, etc.).

És important remarcar, però, que els temes referents a la formació i a l'educació geogràfica són també presents, en una incidència i assiduitat més o menys grans, en les revistes dedicades als treballs de recerca universitària. Així doncs, han aparegut articles a *Area*, publicada des de 1969 a Dorchester per l'Institute of British Geographers, a la secció de «Reports» i a la de «Comments» i, a partir de 1985, hi trobem reflexions de Walford, Huckle, Binns, King i Unwin, entre altres. Una altra publicació que cal esmentar és *Progress in Human Geography*, editada a Londres per Edward Arnold des de 1969, que porta com a subtítol *International Journal Review of Geographic Work in Social Sciences and Humanities*. Aquesta revista dedica, des de 1980 i amb periodicitat aproximadament bianual, un estat de la qüestió en l'educació geogràfica a la Gran Bretanya, una ressenya del material bibliogràfic que ha anat apareixent i totes aquelles activitats que contribueixen al debat dels professionals o a la pràctica a l'aula. A partir de 1994, inclou també una revisió de la situació de l'ensenyament de la geografia a Nord-amèrica. El responsable d'aquestes revisions ha estat gairebé sempre el professor N. Graves fins al 1991, any en què ha estat substituït per T. Binns.

Cal mencionar, també, una publicació exclusivament dirigida a l'ensenyament superior de la geografia, el *Journal of Geography in Higher Education*. Començà a editar-se l'any 1977 a la Faculty of Modern Studies de l'Oxford Polytechnic (avui Brookes University), a Headington. La composició de l'equip que se'n féu càrrec demostrava l'interès en els aspectes educatius: professors universitaris de geografia, un inspector i un membre del London Institute of Education. En la declaració de principis del primer número s'hi diu que l'èmfasi es farà en temes educatius referents a la geografia i a les disciplines que hi són relacionades, amb especial referència als aspectes metodològics i epistemològics. En les edicions posteriors a 1981 (publicada ja per Carfax), s'hi diu que fou fundada per superar el menysteniment de la docència en l'ensenyament superior. La revista cobreix temes de desenvolupament curricular, sobre la relació entre ensenyament i recerca, filosofia de l'educació i didàctica, entre altres. Té una primera part on s'inclouen els articles de fons i dues seccions molt polivalents: «Arena», amb correspondència i contribucions informals, i «Ressources», amb comentaris sobre materials didàctics.

Les noves tendències pedagògiques han fet l'èmfasi en una formació global que forneixi els elements necessaris per participar i actuar com a ciutadà, i dins d'aquest marc cal situar el creixent interès pels temes del medi ambient. *Environmental Education Research*, editada des de 1995 a la Universitat de Bath, té un consell de redacció amb noms d'Austràlia i també de la Xina, l'Índia, Corea, Nigèria, els Estats Units o Sud-àfrica. És una revista dedicada a l'educació ambiental que parteix d'una concepció en la qual prima la dimensió social del tema; defuig l'òptica naturalista per situar-se en el marc de les exigències d'un desenvolupament sostenible.

Si bé no és una revista específicament per a ensenyants, *Streetwise*, publicada a Brighton, és una publicació de la National Association for Urban Studies que porta com a subtítol *Journal of Places for People* i que va dirigida a tots aquells que s'interessen per temes de la ciutat. La ressenyem aquí perquè, malgrat el seu caràcter general, fa un èmfasi especial en els temes educatius. En darrer lloc, cal esmentar el suplement del diari *Times* (*Times Educational Supplement*), amb monogràfics trimestrals dedicats a les matèries del currículum, i per tant, a l'ensenyament de la geografia. El caire periodístic de la publicació permet veure i copsar un aspecte no menys interessant, com és la resposta social.

Austràlia

L'ensenyament de la geografia en aquell continent té les seves arrels en el mestratge anglès. En un estudi dut a terme a l'estat de Victoria (Kriewaldt, 1994) es constata que en un 73% dels centres de secundària s'ensenyava geografia com a assignatura separada, i en la resta, dins d'educació social, humanitats o estudis integrats. La geografia és obligatoria en els dos primers anys de l'ensenyament secundari (98% dels centres), mentre que en els dos darrers només ho és en el 55%. El debat i la controvèrsia que es produïren a Anglaterra entre 1977 i 1992 es poden veure també reflectits en les publicacions australianes, les quals, en termes generals, han recollit els nous enfocaments del paradigma radical (Gilbert i altres, 1992; Fien, 1991). La gran distància que ens separa d'aquell continent fa que, molt sovint, les seves referències ens hagin arribat a través de les publicacions de la Gran Bretanya, on és fàcil trobar-hi treballs d'alguns dels noms més coneguts.

A Austràlia, gairebé totes les publicacions dedicades a l'ensenyament geogràfic estan promocionades per les associacions de professors de cada un dels estats. A l'Hereroteca de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma s'hi poden consultar dues d'aquestes revistes. Una de les més veteranes, *Interaction, Journal of the Geography Teachers' Association of Victoria*, que es publica des de fa vint-i-quatre anys, amb una freqüència trimestral. És en realitat un fòrum per als professors, essencialment d'ensenyament secundari, que actua també com a butlletí de l'Associació (*GTAV News*). El seu contingut té gairebé sempre un article principal i diverses col·laboracions menors i seccions dedicades al treball a l'aula (*Units of Work*) i a l'escola primària (*The primary geographer*).

La segona revista és *South Australian Geographer*, el butlletí que des de 1985 publica l'Associació de professors de geografia de l'estat d'Austràlia del Sud. És un fòrum d'intercanvi per a professors des de l'escola primària fins a batxillerat i conté propostes de treball, exemples i un article de fons a cada un dels seus números, a més de les informacions pròpies de l'associació. A les seves pàgines s'hi troben, sovint, col·laboracions britàniques.

La Royal Geographical Society de l'estat de Queensland i la Comissió d'Educació Geogràfica de la Unió Geogràfica Internacional donen suport a *International Research in Geographical and Environmental Education*, que es

publica dues vegades l'any a la Trobe University de Victoria. Els seus editors són J. Lidstone i R. Gerber, noms prou ben coneguts pels seus treballs sobre els processos d'aprenentatge de la geografia (J. Fien i altres, 1984). La revista té un consell editor internacional, sobretot anglosaxó, i molt connectat a la UGI.

Les associacions de professors de geografia dels diversos estats australians tenen un òrgan de coordinació, la Australian Geography Teachers Association (AGTA), que publica una revista amb vint-i-vuit anys d'antiguitat i de periodicitat anual, *Geographical Education*, l'editor de la qual és J. Fien, professor d'educació ambiental a la Griffith University de Brisbane. Aquesta revista vol ser un òrgan de difusió de noves idees i de debat; sol presentar un tema monogràfic com a eix central, que és, habitualment, la mirada geogràfica sobre un tema del món actual. És, alhora, un butlletí que recull notícies i informacions de totes les associacions del continent.

La revista *Australian Geography* té un suplement trimestral editat per la Geography Teachers Association of Victoria (GTAV), en col·laboració amb algunes associacions de professors de geografia com a butlletí de les associacions de professors d'alguns estats australians. Porta com a títol *Global Issues* i és finançat per l'Australian Agency for International Development. Es tracta d'un butlletí, generalment monogràfic, on es tracten temes geogràfics globals (Àsia del sud, turisme, tecnologia de satèl·lit i comunicació cultural, etc.), amb l'objectiu de proporcionar als mestres informació actualitzada i propostes de treball sobre el tema.

Estats Units

El desenvolupament de l'ensenyament de la geografia als Estats Units ha estat molt diferent i es pot dir que pràcticament ha desaparegut dels currículums escolars i també de la secundària des dels anys vint, quan fou rellevada per una matèria anomenada «estudis socials» (Social Studies), de continguts cada vegada més imprecisos. No va ser fins als anys vuitanta quan, alarmats pels resultats d'una enquesta sobre coneixements geogràfics bàsics de la població dels Estats Units, no sols els professors universitaris sinó també els dirigents polítics i empresarials, iniciaren un moviment d'opinió a favor de la reintroducció de la geografia com a matèria d'estudi en el currículum escolar de la població (De Souza, 1992). En aquest moviment de recuperació de la geografia escolar, l'Association of American Geographers i el National Council for Geographic Education, posaren les bases per a una línia d'actuació (Natoli, 1984) que es complementà amb un programa d'educació geogràfica mitjançant una xarxa d'associacions que s'organitzaren en una gran majoria dels estats federals i que foren les autèntiques palanques del canvi en els currículums. A aquests esforços cal afegir el canvi d'òptica en els estaments oficials, que començaren a adonar-se del paper que la geografia podia tenir en una educació més oberta al món actual i els seus problemes. Tot plegat portà a la seva inclusió en els National Goals for Education, com una de les cinc disciplines bàsiques per a l'obtenció dels nivells estàndard de l'ensenyament obligatori l'any 2000.

La revista que ha estat punta de llança en la recuperació dels ensenyaments geogràfics és, sense cap dubte, el *Journal of Geography*, publicada pel National Council for Geographic Education. El seu primer editor, Antony de Souza, és una de les persones que més s'ha destacat en la campanya i els esforços per a la reintroducció de la geografia a les escoles. La revista, publicada bimestralment a la Indiana University of Pennsylvania, consta de seccions fixes (cartes a l'editor, opinió, «Teacher's netebook», recensions, vida de l'Associació, anuncis de materials didàctics, etc.), articles de fons i, sovint, un dossier monogràfic (Canadà, Midwest, etc.). L'any 1988 passà a ser editada per R. Bednarz amb un canvi també de presentació formal, si bé les seccions s'han mantingut sense grans canvis i els articles de fons s'han anat centrant exclusivament en temes de didàctica, tot fent imperceptible, molt sovint, la diferència entre aquesta secció i la de «Teaching ideas». Al *Journal of Geography* s'hi pot resseguir l'evolució de la campanya per a la reintroducció de la geografia escolar i els arguments a favor dels coneixements geogràfics com a formació bàsica dels ciutadans en un món en canvi constant i en un procés cada vegada més gran d'internacionalització.

Tot aquest debat ha estat poc representat en les revistes de caire més estricte acadèmic i només s'hi troben referències als temes educatius de manera esporàdica. La revista *Annals of the Association of American geographers* dedicà el volum 76,1, monogràfic, a la reforma educativa i després hi han anat apareixent alguns treballs sempre referits a l'ensenyament de la geografia en general. *Professional Geographer*, tot i que l'any 1984 inicià una secció titulada «Geography and the Schools», ha anat publicant treballs sobre aquest tema d'una forma irregular i sempre dedicats a l'ensenyament de la geografia als nivells de la secundària superior. Això mateix passa a *The Geographical Review*, el butlletí de l'American Geographical Society, on tan sols hi apareix alguna recensió de llibres sobre ensenyament. La revista *Focus*, editada per The American Geographical Society's a Nova York conté, des de 1988, una secció irregular anomenada «Geography and Teaching» que ha publicat algunes reflexions interessants, amb la col·laboració de noms ben coneguts en l'àmbit de l'ensenyament (K. Salter, 1990).

3. L'àmbit francòfon

França

França és també un país de llarga tradició en l'ensenyament de la geografia, que s'implantà en el sistema escolar i la universitat en la segona meitat del segle XIX. En aquell moment, els lligams entre les dues geografies ensenyades eren molt estrets i, com a reflex de les ideologies predominants, llurs concepcions científiques eren molt homògenes. Aquest camí en paral·lel es perllongà al llarg de la primera meitat del nostre segle, en realitat fins a la fi de la Segona Guerra Mundial, a partir de la qual la geografia universitària inicià lentament el debat conceptual i metodològic mentre l'escola seguia ancorada en una geografia conceptualment molt lligada a la tradició i a la història, herència de la for-

mació impulsada a la Tercera República amb l'enaltiment del territori nacional i dels gèneres de vida. Els darrers trenta anys l'escola ha canviat molt, però la geografia ha seguit fent parella amb la història per bé que en els nivells superiors de l'ensenyament ha començat a associar-se també amb l'economia d'una manera més o menys explícita. Potser per això no hi ha una tradició forta com als països anglosaxons amb associacions específiques d'ensenyants de geografia. De tota manera, els debats sobre currículum escolar dels darrers quinze anys han fet posicionar també els geògrafs francesos, entre els quals cal destacar els membres de l'Association Française pour le Développement de la Géographie, associació que compta amb una secció dedicada exclusivament a temes d'ensenyament i que ha deixat sentir la seva veu en moments clau (AFDG, 1989a; 1989b).

Historiens et Géographes, fundada l'any 1910, és la revista oficial de l'Associació de Professors d'Història i Geografia de l'ensenyament públic (APHG), i el seu nom és una prova evident de l'estricta lligam entre les dues disciplines a l'ensenyament. Aquesta és una publicació enciclopèdica, en la qual es pot trobar des del correu dels lectors fins a la crítica de pel·lícules, teatre i música, tot passant per dossiers monogràfics sobre un tema, sumaris de revistes, crítica d'exposicions i estats de la qüestió. Com que és l'òrgan oficial del cos de professors, actua com a butlletí i, per tant, s'hi publiquen documents legislatius, convocatòries de concursos i textos oficials. Pel que fa al contingut dels articles, cal remarcar que la història hi té un pes molt superior al de la geografia i que aquesta hi és representada sovint amb un pes desmesurat dels aspectes físics i per enfocaments poc innovadors. El seu component enciclopèdic, però, la fan útil per conèixer tota mena de recursos aplicables al treball de l'aula i també per seguir-hi els debats i els punts de vista des del si del col·lectiu de professors més tradicionalment consolidat del país veí.

En termes generals, no es pot dir que hi hagi revistes franceses específicament dedicades a l'ensenyament de la geografia, però és molt freqüent trobar articles, comentaris o notes sobre aquesta temàtica a moltes de les publicacions de geografia més estrictament universitàries. N'hi ha algunes que, si bé li dediquen explícitament una secció, sovint és més una declaració de principis que un fet constant, cosa que fa pensar en la dificultat d'enfocar un espai tan genèric. Com a exemple, es pot parlar de la revista de perspectiva radical *Espaces/Temps*, editada trimestralment a París des del 1975 per l'associació del mateix nom, que es definí des dels primers volums com a revista de reflexió «per tal de comprendre i analitzar els aspectes i els corrents de la història i la geografia actual i per intervenir en la pràctica pedagògica»⁴. És sempre una revista de temes teòrics i no hi ha mai aplicació didàctica, però ha tingut una secció específica dedicada a reflexionar sobre l'ensenyament. A partir del volum 21 (1981) es defineix com a revista de ciències socials, cosa que es veurà reflecti-

4. En el volum núm. 4 hi ha un manifest on s'expliciten les concepcions de l'equip d'*Espaces/Temps* sobre la història, la geografia i el seu ensenyament.

da en el subtítol a partir del volum 23-24 (1983)⁵. A partir d'aquí s'ha anat convertint en una plataforma de debats de fons i n'han anat desapareixent els articles destinats a l'ensenyament de la geografia i la història.

L'Information Géographique, fundada per A. Cholley (1947) i amb periodicitat bimestral, apareix des de 1980 amb una secció titulada «Documentation Pédagogique», en la qual col·laboren professors universitaris i inspectors d'ensenyament. En el núm. 44 s'hi creà una secció destinada als ensenyants isolats i als professors que han d'ensenyar geografia sense tenir la formació adequada; a ells van destinats els materials necessaris per a les proves de geografia al batxillerat⁶. Es tracta gairebé sempre d'exercicis per a l'aula, amb una fitxa de treball. L'any 1986 (núm. 50), M. Clary i D. Retaille hi signen un manifest per presentar un nou apartat titulat «Didactique de la géographie», en el qual hi ha anat apareixent almenys un article anual sobre el tema. Sorpren força que després d'una declaració d'intencions tan ben elaborada, en els números següents no hi trobem cap article fins a l'any 1987 (vol. 51,1), on una petita nota de D. Retaille insisteix en la necessitat de la secció didàctica i fa la presentació dels temes que es tractaran durant l'any que comença. Malgrat tot, és realment difícil entendre la diferència entre els articles publicats a la «Documentation Pédagogique» i els que s'inclouen a la «Rubrique Didactique».

L'Espace Géographique és una revista editada per la Maison de la Géographie de Montpellier des de l'any 1972 i molt vinculada al departament de Geografia i al grup RECLUS. Es tracta d'una publicació especialment interessant, no perquè contingui una secció fixa de caire didàctic, sinó perquè ha estat un element vehiculador dels debats que s'han produït a França a l'entorn de l'ensenyament de la geografia, i el reflex en són els dos monogràfics (1986, 1989) on es recull el debat entre els professionals de la geografia acadèmica (Frémont, Lacoste, Claval, Dalmaso, Hugonie, Levy, Knafo, entre altres) i les diverses posicions sobre si la geografia ha d'anar associada a la història o a les ciències socials. Sempre, però, s'hi troba a faltar la veu dels professionals que treballen directament a les aules de primària i secundària, cosa que seria d'un gran interès. A més dels monogràfics esmentats, a l'*Espace Géographique* hi ha lloc també per a la crítica de manuals i de treballs sobre l'ensenyament de la geografia.

El butlletí trimestral dels instituts i centres de recerca geogràfics és l'*Intergeo Bulletin*. El responsable de la seva edició és el Laboratoire d'Information et de Documentation en Géographie del CNRS, a París, i dona compte sistemàtic de l'estat de l'ensenyament de la geografia a les universitats i als centres de recerca. L'*Intergeo* recull també, anualment, les actes de les jornades geogràfiques nacionals, i aquesta informació permet fer algunes observacions sobre el lloc que ocupen els aspectes educatius entre la comunitat acadèmica, perquè s'hi poden resseguir les actes de les jornades nacionals anuals. El 1989, les jornades tingueren lloc a Orleans i foren dedicades a «Geografia i Ensenyament».

5. «Espaces/Temps. Reflechir les Sciences Sociales».

6. En les proves finals del batxillerat francès cal passar un exercici basat en el comentari d'un document geogràfic.

A més de publicar les actes de les jornades nacionals, *Intergéo* ha publicat algunes aportacions en el terreny que ens ocupa.

Annales de Géographie, la revista més clàssica i antiga de totes les publicacions geogràfiques franceses, fundada el 1892, ha depassat ja els cent anys i és editada a París per l'editorial Armand Colin. Entre 1980 i 1994, només s'hi troba una sola referència a l'àmbit educatiu⁷. És certament sorprenent que aquesta sigui l'única referència a l'educació geogràfica, perquè a la taula analítica que la revista publica cada any, un dels apartats de classificació porta el nom d'«Histoire, méthode et enseignement de la Géographie».

Belgica

A Bèlgica, les publicacions periòdiques adreçades a l'ensenyament de la geografia són editades per la Federació de Professors de Geografia, més coneguda com a FEGEPRO, amb seu a Brussel·les. Editen un butlletí bimestral, *FEGEPRO, Feuilles d'Information*, dirigit pel professor B. Andries, amb un format de fulls que poden guardar-se en un classificador, i en el qual les col·laboracions són gairebé exclusivament belgues. Com a òrgan de comunicació de l'Associació, aquesta publicació dedica una part important del seu contingut a informacions de l'Associació, convocatòries de congressos i cursos, ofertes de materials didàctics d'edició pròpia i a una revista de revistes. La resta, té sempre un contingut molt divers, que pot anar des de temes d'actualitat amb una selecció de materials de premsa per treballar el tema a l'aula, gràfics i quadres estadístics per comentar en les lliçons, fins a una col·lecció de mapes muts adequats per ésser pol·licopiats pels professors.

La mateixa FEGEPRO publica una altra revista, amb una edició rel·ligada, que titula *G.E.O. Géographie, écologie-environnement, organisation de l'espace*, que s'inicià el 1977 amb seu a Lieja i que consta com a suplement dels *Feuilles d'Information*. A partir del 1991 ha canviat el seu format i es publica a Brussel·les. Aquesta revista solia consistir en un parell d'articles temàtics que feien referència a algun dels apartats que els professors de secundària havien de tractar o bé es dedicava a analitzar algunes qüestions referents a la didàctica de la geografia, com el volum 19 (1986). A partir del canvi de format, els volums són més amplis, monogràfics (el medi litoral, el medi rural, el Rin, etc.) i solen ser editats en col·laboració amb altres organitzacions de geògrafs belgues com Les Geomanes Associés (Unité Autonome de Didactique de la Géographie) o bé el Centre de Formació Continuada de la Universitat de Namur. En cada volum monogràfic hi ha sempre una part de coneixements teòrics, amb profusió de mapes, esquemes, etc., i una part de material per treballar amb els estudiants i un abundant recull de premsa sobre el tema, molt útil com a element motivador o per suscitar debats a l'aula.

7. P. George signa una breu ressenya del llibre *La Geografia come educazione allo sviluppo e a la pace*, de G. Martiriani, al volum 531 (1986).

4. Itàlia

Itàlia compta amb una revista dedicada a l'ensenyament de la geografia que és l'òrgan de comunicació de l'Associazione Italiana degli Insegnanti di Geografia, creada el 1954. La revista, editada sota el nom de *Geografia nelle scuole*, s'inicià el mes de desembre de 1955, com a *Notiziario de l'Associazione* i ha anat canviant d'editor i de lloc de publicació: a partir de 1962 i fins a 1975, l'Istituto Geografico de Agostini l'edità a Novara. A partir d'allí, la redacció es transferí a Roma, on residia Elio Migliorini, president de l'Associació durant vint-i-cinc anys, i més tard a Trieste, quan va assumir-ne la direcció Giorgio Valussi. Malgrat el canvi de direcció provocat per la mort súbita d'aquest darrer, la revista segueix tenint la seva seu al mateix lloc. En el primer número que s'edità, un petit fascicle amb data de desembre de 1955, s'hi pot llegir a la primera pàgina la justificació del perquè de la creació d'una associació d'ensenyants. Allí s'hi explica com va sorgir la proposta en un congrés de geògrafs italians a Pàdua, el 22 d'abril de 1954, i que cal inscriure en l'onada provocada per la constitució, aquell mateix any, de la Unió de les Associacions d'Ensenyants de Geografia de diversos països europeus a Sheffield.

La proposta de constituir una associació italiana no era agosarada, sinó que era precedida d'altres iniciatives que s'havien dut a terme en aquell país, com ara algunes revistes que es dedicaven exclusivament als ensenyants i alguna altra que, si bé no era totalment dedicada als aspectes didàctics, almenys se'n feia ressò i hi dedicava una atenció especial. Entre les que tingueren una vida més consolidada es troben *La Geografia per tutti*, editada per Archangelo Ghisleri a Bergam entre 1891 i 1899; *L'opinione geografica*, òrgan directament personal de Pietro Sensini, que l'edità a Florència entre 1905 i 1914 i, finalment, la *Rivista di Geografia Didattica*, de Sebastiano Crinó, que l'edità entre 1917 i 1937. Totes foren realitzades a iniciativa d'una persona i amb la seva desaparició ningú més les continuà.

La revista actual té com a finalitat la informació sobre problemes metodològics recents, tot i que es manté en un estret lligam amb associacions estrangeres del mateix caire. És manifesta partidària d'estrènyer els lligams entre els ensenyants de diverses escoles i dels diversos nivells, des de la universitat fins a l'escola primària, per tal d'evitar la separació i el desconeixement entre la recerca acadèmica d'alguns, i l'ensenyament mitjà, molt sovint dut a terme amb mètodes d'altres temps, tal com s'explicita al manifest fundacional de la revista. La revista té un contingut particular atesa la seva funció com a document acadèmic i com a portaveu de l'Associació. Les seves seccions, malgrat que han anat canviant el títol, no han canviat essencialment de contingut. S'han anat mantenint sempre les seccions «Aggiornamenti», «Fatti e Problemi», «Cronache», «Recensioni», «Vita dell'Associazione», «Viaggi d'istruzione», mentre que n'hi ha moltes que han anat canviant. El capítol dedicat a didàctica s'entén sempre com a aplicació i, per tant, es dedica a la publicació d'exemples temàtics que els mestres i els professors envien a la revista amb les seves notes sobre els resultats obtinguts en l'aplicació a les aules respectives. De tota manera, a partir dels anys vuitanta,

les seccions s'estabilitzen més i, en general, podem dir que comprenen sempre «Aggionamento», «Didattica», «Observatorio Scolastico», «Cronache», «Vita dell'Associazione», «Recensioni», «Bibliografia» i «Viaggi d'Istruzione».

En el *Bolletino de la Società Geografica Italiana*, una revista de caire general i no específicament dedicada als temes didàctics, l'any 1987 s'hi va incloure un apartat titulat «Didáctica», dins de la secció «Notiziario», en el qual bàsicament només s'hi ressenyen excursions didàctiques, si bé esporàdicament pot contenir ressenyes sobre algun congrés sobre el tema de l'ensenyament de la geografia en els nous plans d'estudis.

5. *Eurogeo*

Per finalitzar aquesta ressenya de publicacions en les quals poden trobar-s'hi treballs i orientacions sobre l'ensenyament de la geografia, cal fer menció d'un butlletí editat per la Conferencia Permanent Europea de les Associacions de Professors de Geografia, anomenat *Eurogeo* i que es publica amb el suport de la Comissió Europea, tot i que hi són representats molts països que no en formen part. Es tracta d'un dossier sense relligar, en format de fitxes de treball, que es publica cada dos anys, aproximadament, en anglès i francès, i que va adreçat a implementar la dimensió europea. És, bàsicament, un recull de materials gràfics, amb poc text, que poden ser reproduïts per a la seva difusió i utilitzats directament a l'aula en els nivells de secundària. Cada volum d'*Eurogeo* conté un tema monogràfic, i els països que hi participen aporten el material estadístic i gràfic que els fa referència. N'han sortit publicats sis volums.

Bibliografia

- AFDG (1989). «Enseigner la géographie d'aujourd'hui». A AA.DD. *Enseigner la géographie*. Montpeller: GIP-RECLUS.
- D.E.S.(1990). *Geography for ages 5 to 16. Proposals of the Secretary of State for Education and Science and the Secretary of State for Wales*. Londres: HMSO.
- ESPACE GEOGRAPHIQUE, L' (1986). *Debat: Géographie et enseignement*. Vol. XV, núm. 1 i 2. Monogràfic.
- (1986). *La géographie et ses enseignements*. Vol. XVIII, núm. 2. Monogràfic.
- FIEN, J. (1991). «Geography's contribution to environmental education». *Geographical Education*, 6, 3, p. 14-18.
- GILBERT, R.; SINGH, M. (1992). «Geography teaching and social justice». *Geographical Education*, 6, 4, p. 7-12.
- KRIEVALDT, J. (1994). «Victorian geography: the state of play». *Interaction*, 22, 1, p. 29-36.
- NATOLI, S.J; BOEHM, R. i altres (1984). *Guidelines for geographic education: elementary and secondary schools*. Washington: Association of American Geographers.
- SALTER, C.L. (1987). «The nature and potential of a geographic alliance». *Journal of Geography*, 86, 5, p. 211-215.
- SALTER, K. (1990). «What is the essence of geographic literacy?». *Focus*, 40, 2.
- SOUZA, A.R. de (1992). «El resurgir de la geografia en las escuelas de Estados Unidos». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 21, p.147-153.